

Weger Imre

SVÉD KÖNYVTÁRAK 1963-BAN

1. Rövid történeti áttekintés

Svédországnak a XIII. század óta vannak templomi és főként kolostori könyvtárai. A leghiresebb a Vadstena-i, amelynek a XV. században másfélezer kötetes állománya volt. Az 1527-ben kezdődő reformáció legtöbbjüket feloszlatta és szétszórta. Az igazi aranykor a XVII. század, amely Svédországnak is a-ranykora. Ekkor alapítja Gusztáv Adolf az Uppsalai Egyetemi Könyvtárat (1620), Krisztina uralkodása alatt (1632-54) nyílik meg a stockholmi Királyi Könyvtár, 1671-ben a Lundi Egyetemi Könyvtár. A svéd csapatok fontos szerepet játszottak a harmincéves háboruban és könyveket és kéziratokat is zsákmányoltak. Uppsalában, Stockholmban ma is őrzik őket.

Jelentős még az a tény is, hogy 1661-ben jelent meg a svéd kötelezpéldány rendelet. Eleinte csak a Királyi Könyvtár kapott kötelezpéldányt, de a XVII. század végén Uppsala és Lund is részesültek benne.

A XVIII. századra esik négy tudományos társaság alapítása: Uppsalában a Királyi Tudományos Társaságé, Stockholmban a Királyi Akadémiáé, a Királyi Zeneakadémiáé és a Királyi Szépművészeti Akadémiáé. Minden társaságnak könyvtára is alakult. A XIX. század hozza meg a közművelődési könyvtárak fejlődését: 1842-ben jelent meg az elemi iskolákról szóló törvény, ez egyuttal a helyi közművelődési könyvtárak szerepét - közel félszázados spontán fejlődés eredményét - is szabályozta. A közművelődési könyvtárak a helyi hatóságok kezelésében voltak, változó szerencséivel fejlődtek vagy stagnáltak. A mai közművelődési könyvtárhálózat alapjait 1930-ban vetették meg, jeien formája 1953-ban alakult ki.

2. Általános gyűjtőkörű tudományos könyvtárak és szakkönyvtárak

Az általános gyűjtőkörű könyvtárak szerepét a Királyi Könyvtár, az Uppsalai, Lundi és Göteborgi Egyetemi Könyvtárak töltik be. A legnagyobb és egyben a legrégebb az Uppsalai Egyetemi Könyvtár. A Királyi Könyvtár egyben a

svéd nemzeti könyvtár is. 1886 óta kiadja a tudományos könyvtárak külföldi gyarapodási jegyzékét az *Accessionskatalog*-ot (1. ábra) valamint a svéd nemzeti bibliográfiát. (2. ábra) A Göteborgi Egyetemi Könyvtárat - XVIII. századi kezdeményezések után - 1861-ben mint muzeumi könyvtárat alapították. 1890-ben lett városi könyvtár s csak a centenáriumra került egyetemi könyvtárként állami kezelésbe. A negyedik egyetemi könyvtár szervezése most van folyamatban az észak-svédországi Umeåban.

Stockholmnak nincsen egyetemi könyvtára, kari és intézeti könyvtárak, - központi könyvtár nélkül - végzik a hallgatóság könyvellátását. Bizonyos központi könyvtári funkciókat a bölcsészeti és jogi kar szempontjából a Királyi Könyvtár, a természettudományi karok szempontjából pedig a Tudományos Akadémia ill. a Műszaki Egyetem Könyvtára látnak el.

Ez utóbbi kettő már a szakkönyvtárak közé tartozik. A nyilvántartott szakkönyvtárak száma 1955-ben 107 volt, azóta közel 50 százalékos a növekedés. Számos szakkönyvtár működik tudományos társaságok, főiskolák, szakakadémiák, kutatóintézetek keretében, jelentős azoknak a szakkönyvtáraknak a száma is, amelyeket ipari és kereskedelmi vállalatok tartanak fenn: a Stora Kopparberg Bányászati r.t. például egy százezerkötetes bányászati szakkönyvtárat.

Legcélyszerűbbnek látszik, ha táblázatba foglalom az általános tudományos és a legnagyobb szakkönyvtárak adatait:

Intézmény	Alapítás	Állomány polcméter	Szakterület
Uppsalai EK	1620	44 250	Általános
Lundi EK	1671	39 000	"
Királyi Könyvtár	kb. 1634	37 250	"
Göteborgi EK	1861	28 000	"
Tud. Akadémia Kvt.	1739	10 500	Természettudományok
Országgyűlési Kvt.	1847	8 530	Jog, politika
Kir. Műegyetemi Kvt.	1826	5 800	Műszaki tudományok
Carolina Kvt.	1810	5 320	Orvostudomány
Chalmers Műegyetemi Kvt.	1829	4 880	Műszaki tudományok
Irod. Tört. és Régészeti Akadémia Kvt.	1780	3 810	Régészet, történelem
A Svéd Akadémia Nobel Kvt.	1901	3 350	Irodalom
Stockholmi Közgazd. Főisk. Kvt.	1909	3 048	Közgazdaságtudományok

3. Közművelődési Könyvtárak

A közművelődési könyvtárhálózat kialakulása összefüggésben van a svéd közigazgatási reformmal, amely 1952-ben a mintegy 2500 községet 1000 nagyobb egységbe integrálta, mert így komolyabb gazdasági erőt képviselnek. Könyvtári jelentősége ennek a reformnak abban van, hogy a közművelődési könyvtárak költségvetésének legalább 50 százalékát magának a községnek kell biztosítania, csak ekkor tarthat számot állami támogatásra, amely a másik 50 százalékot jelenti. Ha a könyvtárnak hálózata van, vagy a kisebb könyvtár a helységeen kívül is nyújt könyvtári szolgáltatásokat, további 20 százaléknyi támogatást kaphat, illetőleg, ha szakképzett könyvtárosokat foglalkoztat, ezek fizetésének 20 százaléka erejéig további államsegélyre van igénye.

A közművelődési könyvtárhálózat a tartományi (megyei) rendszeren épül fel. Két típusu, de azonos feladatkört ellátó központi könyvtárt ismernek. A centralbibliotek-típus költségvetése 50 százalékát, mint fent említettem, a községtől kapja, a landsbibliotek-típust teljesen állami eszközökből tartják fenn, noha bizonyos kisebb fokú községi támogatást is élvezhet. A 24 svéd tartomány központi könyvtárai közül 20 az első típusba tartozik és csak négy a másodikba. Központi könyvtári funkcióik közé tartozik a terület könyvtárainak koordinálása, számukra könyvtárközi kölcsönzés - legtöbbször féléves letétek formájában, - a félreeső lakott helyek mozgókönyvtári ellátása (vasuti, autóbusz- vagy hajókönyvtárak, könyvkihordók). A központi könyvtárak gondoskodnak a továbbképzésről: a rendszeres tartományi összejöveteleken időszerű szakmai kérdéseket vitatnak meg. A tartományi könyvtáraknak a terület könyvtárai felett ellenőrzési joguk van. Fontos feladat, mert állami támogatást csak az összes előírt feltételek teljesítése esetén kaphatnak a könyvtárak.

Legfelsőbb szinten viszont az állami ellenőrzés az Oktatásügyi Minisztérium Könyvtárosztályának feladata. Tisztviselői, a "könyvtári felügyelők" döntenek a közművelődési könyvtárak állami támogatása ügyében, megismerik a könyvtárakat, tanáccsal szolgálnak könyvtári ügyekben, sőt ajánló jegyzékeket adnak ki és szervezik a közművelődési könyvtárosok képzését.

Egyes nagy múltú és jelentős állománnyal rendelkező tartományi könyvtárak ezen felül főleg a helyörténet, de a művészet, zene stb., más könyvtárak pedig a hagyományosan kialakított szakterület (pl. a malmói a műszaki tudományok) szempontjából tudományos könyvtári funkciókat is ellátnak. A stockholmi városi könyvtár, - amely a legnagyobb központi könyvtár, 1928-ban épült, millió állományával 800 000 lakost lát el és hálózatába a mozgókönyvtárakon kívül 39 fiókkönyvtár tartozik, - évi három és félmillió kötetet forgalmaz.

Itt mintegy közbevetőleg meg szeretném említeni, hogy az ország közművelődési könyvtárainak állománya 2,2 kötet lakosonként s hogy az évi forgalom valamivel több mint 4 kötet fejenként. A svéd könyvtárosok ezt az angol 8 kötetrel szemben nagyon alacsonynak tartják, viszont rámutatnak arra, hogy az angol átlag ugyyszólván csupa szépirodalmi műből kerekedik ki, a svédeknél viszont a tudományos ill. ismeretterjesztő irodalom aránya jelentős.

Valamennyi városnak, községnek megvan a maga könyvtára. A tartományi hálózathoz tartoznak a kórházi és börtönkönyvtárak, valamint a vakok könyvtárai is. Ez utóbbiakról érdemes megemlíteni, hogy a Braille-betűs könyvek mellett egyre nagyobb teret hódítanak forgalmukban a magnetofon szalagra rögzített "beszélő könyvek". Speciális olvasóréteg kiszolgálását végzik a kereskedelmi flotta könyvtárai. Az egyes hajók letéti anyagukat nem csupán a hazai kikötőkben cserélhetik, hanem a londoni, antwerpeni és a buenos-airesi fiókkönyvtáraknál is. Nagy figyelmet fordítanak az iskolai könyvtárakra, mind anyagválogatás, mind szakképzett munkaerők alkalmazása tekintetében. Az eredmény meg is látszik: a 4 kötetes felnőtt átlaggal szemben áll az elemi és középiskolai diákok 6,5 kötetes olvasási átlaga.

Sajátos közművelődési könyvtári funkciója van az Övertorneå-ban államilag fenntartott Tornedalen Könyvtárnak és nyolc fiókjának: könyvekkel látja el a határmenti finn-nyelvű lakosságot. A 4500 főnyi közönség közel évi 9 kötetnyi átlagot olvas.

Az említett sajátos típusú közművelődési könyvtárak, amelyek szintén a központi könyvtárak koordináló és felügyeleti hatáskörébe tartoznak, meghatározott összegű állami támogatást kapnak, pl. kórházi ágyanként 1,80 vagy elemi iskolai tanulónként 5,- svéd koronát stb. egy évre.

A községileg ill. államilag fenntartott közművelődési könyvtárak mellett jelentős szerepük van a Munkás Művelődési Egyesület helyi szervezeteinek kezelésében álló közművelődési könyvtáraknak. Ezekben a könyvtárakban a szokásos könyvtári anyag mellett az audio-vizuális eszközöknek (diafilm, normálfilm, hanglemezek, magnetofon, rádió, televízió stb.) van nagy szerepük.

4. Könyvtárosképzés. Egyesületek

A nagy közművelődési könyvtárakban főként főfoglalkozású könyvtárosok dolgoznak, a kisebbekben viszont inkább csak részfoglalkozásúak.

Ennek megfelelően képzésük is különféle. A főfoglalkozású könyvtárosképzés előfeltétele valamilyen egyetemi végzettség, angol, német, francia és latin passzív nyelvtudás, 6-12 havi könyvtári gyakorlat s egy ezzel egyidőben elvégzett levelező tanfolyam az elemi könyvtártechnika köréből. Így azután az Ál-

lami Könyvtáros Iskola hallgatóinak életkora 25 és 29 év között mozog. Az egy-éves tanfolyam anyaga könyv- és könyvtártörténet, cimleírás, osztályozás, hazai és külföldi bibliográfiák és referenz művek ismerete, könyvtárszervezet és adminisztráció, foglalkozás a különböző olvasó kategóriákkal. Az oktatási módszer az előadások és gyakorlatok mellett a hangsúlyt a szeminárium-szerű kollektív megvitatásra fekteti. A tanfolyamot vizsga zárja le. Érdekes adat: 1946 óta 909 diplomát adott ki az iskola.

A részfoglalkozású közművelődési könyvtárosok a kötelező gyakorlat és az említett levelező tanfolyam után a tartományi központi könyvtárban háromhetes tanfolyamot végeznek.

A tudományos és szakkönyvtári dolgozóknak viszont nincs központosított képzésük. A velük szemben támasztott elméleti és gyakorlati követelményeket törvény írja ugyan elő, de az utánpótlás képzéséről a tudományos és szakkönyvtáraknak saját hatáskörükben kell gondoskodniuk. Azok a szakkönyvtárak, ahol ez a létszám kicsiny volta miatt nem oldható meg, jelöltjeiket a Királyi Könyvtár tanfolyamára küldik. Az alapkövetelmények hasonlóak a közművelődési könyvtárosokkal szemben támasztottakhoz. (A svéd könyvtárosképzés részletes ismertetésére lapunk következő számaiban még visszatérünk.)

A könyvtárosok képzésében és főként továbbképzésében fontos szerepet játszanak a könyvtárosegyesületek és kiadványaik. 1915-ben alakult a Svéd Általános Könyvtáros Egyesület. Szakosztályai közül nevezetes a gyermekkönyvtári és az audio-vizuális eszközök szakosztálya. Az egyesület adja ki 1916 óta a Biblioteksbladet (3. sz. ábra) c. szakfolyóiratot. 1921 óta áll fenn az Egyetemi és Tudományos Könyvtárosok Egyesülete. Fő célkitűzése tagjainak elméleti és gyakorlati továbbképzése. 1938-ban alakult a közművelődési, 1945-ben a szakkönyvtári dolgozók egyesülete. Mind a négy egyesület tagja az IFLÁ-nak.

A FID svéd nemzeti tagja viszont a Műszaki Dokumentációs Társaság. Célkitűzése "főként az ipari és egyéb műszaki dokumentáció előmozdítása." Az egyéb területen kissé mostohán kezelt ETO gondozását is feladatának tekinti. Monográfia-sorozata mellett kiadja a svéd műszaki folyóiratok cikkeiről szóló, ETO-val szakozott referátumait és a kéthavonta megjelenő Tidskrift för dokumentation (4. sz. ábra) c. folyóiratot.

5. A "Biblioteksjännst"

A Svéd Általános Könyvtáros Egyesület kezdeményezésére a harmincas években, egyelőre az egyesület keretében, szervezet alakult számos célszerű-

en és gazdaságosan központosítható könyvtári művelet ellátására. 1951-ben ön-állósult a Biblioteksjänst (Könyvtári Szolgálat) néven mint kereskedelmi "non-profit" szervezet (1960 óta mint társaság) működik. Feladatának tekinti a központi katalogizálást, katalóguscédulák nyomtatását, az új könyvekről szóló tájékoztatást, az új könyvek könyvtári kötését, könyvszemlék és más bibliográfiai megjelentetését; ezen felül típusbutorokkal és egyéb berendezési tárgyakal látja el a könyvtárakat.

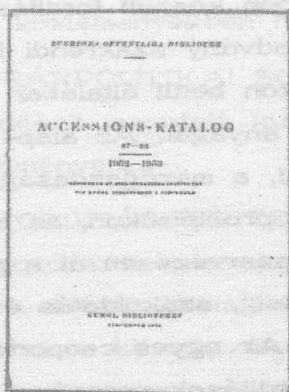
A kiadók a megjelenés előtt álló könyveket korrekturában eljuttatják a Biblioteksjänst Lundban, modern palotában székelő központjába. A katalogizálás eredményeként a címleírásokról jegyzék készül, amit a könyvtáraknak küldenek szét. Meg lehet rajta rendelni a katalóguscédulákat, de egyben magukat a könyveket is - kötött állapotban. Ez utóbbinak azért van jelentősége, mert a svéd könyvtermés jelentős része, - mint a francia - füzve jelenik meg. Az egyesített rendelések alapján a Biblioteksjänst krudában rendeli meg a könyveket a kiadóktól, bekötteti és a helyi könyvkereskedő közbejöttével eljuttatja a könyvtárakhoz. Ami a számszerű eredményeket illeti, évente 3,5 millió katalóguscédulát nyomnak és küldenek szét. A központi kötetés teljesítménye pedig - aminek átfutási ideje 14 nap - tavaly 1800 könyvtár részére 470 000 kötet volt.

Kiadványok tekintetében a legjelentősebb két kurrens bibliográfia. Az egyik a Svenska Tidningsartiklar, a svéd hírlapcikkek bibliográfiája. A skandináv napilapok hagyománya ugyanis, hogy következetesen maradandó tudományos értékű tanulmányokat is közölnek az irodalom, művészet, közgazdaság és más tudományok köréből, valamint természetesen kritikai irodalmat. A feldolgozott 70 napilap megfelelő cikkeit bibliografálás után mikrokártyára veszik. Havonta szak-, félévenként névmutatót közölnek. A nagykönyvtárak mikrokártyát rendelnek a keresett irodalomról, a kisebbek viszont szabad szemmel is olvasható nagyításokat kaphatnak. Tervezik, hogy ezt a vállalkozást 1900-ig retrospektív jelleggel is megvalósítják, valamint hogy öt évenként kumulatív indexet adnak közre.

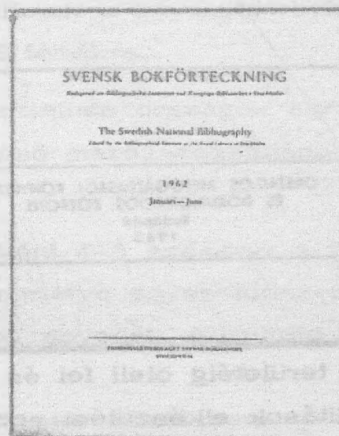
A másik kiadvány folyóiratcikk-bibliográfia, a Svenska Tidskriftsartiklar. Félévenként megjelenő számaiban mintegy 300 svéd folyóirat anyagát dolgozzák fel. A mikrofilmzés itt elmarad, mert a folyóiratok a könyvtárakban hozzáférhetők. A számos más bibliográfiai kiadvány közül ki kell emelnem a változatos témájú ajánló bibliográfiákat, köztük a külföldi (angol, francia, német) könyvujdonságokról szólókat és néhány periodikumot, pl. az évkönyv-jellegű könyvtári kalendáriumot, az iskolai könyvtári folyóiratot stb. Említésre méltó, hogy a kiadványok példányszáma 4000 és 10 000 között mozog.

Befejezésül futólag arról szeretnék beszélni, hogy főként közművelődési és újonnan szervezett szakkönyvtárak tekintetében igen jelentős számú figyelemre méltó építészeti és belső termegoldás született az utóbbi évtizedben. A tradicionális nagykönyvtárak nem toldozgathatják műemlékjellegű épületüket, de a raktárhiányon viszonylag könnyen segíthetnek: sziklán épültek és így könnyen építhetnek akár öt emeletnyi tömör raktárat is - lefelé.

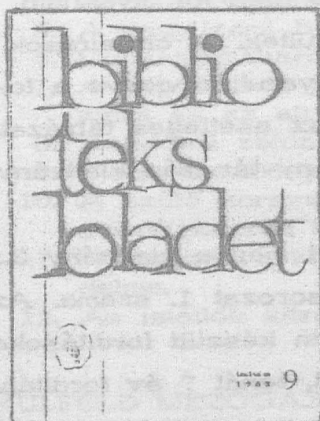
Az új létesítmények külsejükben mértékertartóan egyszerűek. A hangsúly a belső elrendezésen fekszik. Szinte szokatlanul tágas belső terekkel találkozunk: referenz, kölcsönző vagy katalógushelyiségek. Berendezés szempontjából a legmodernebb forma- és színhatású bútorzat arra törekszik, hogy otthonos légkört teremtsen és vonzza az olvasót. A szabadpolc lehetőségeinek kibontakoztatására igen gyakori a kétszintes, galériás megoldás. A polcok között meghitt sarkok, - asztal, fotelek és szobanövények - várják a böngészőket.

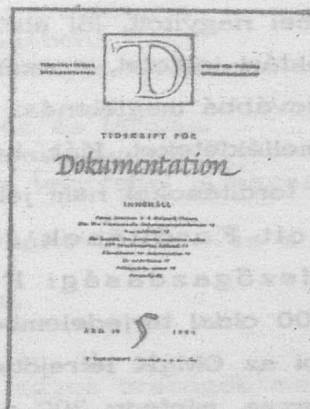
1. ábra

2. ábra

3. ábra

1. ábra